

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA Facultat de Ciències
Socials

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

DOBLE GRAU SOCIOLOGIA I CIÈNCIES POLÍTIQUES

Treball fi de grau

**El món agrícola valencià front a la modernització,
globalització i urbanització**

AUTOR/A: Rubén Duato Chuliá

TUTOR/A: Mª Teresa Ojeda Mata

Curs 2019-2020

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	5
2. MARC TEÒRIC	8
2.1 Teoria conflictivista: L'agricultor conservador	8
2.2 El camp valencià: regadiu i secà	10
2.2.1 Dificultats internes	11
2.2.2 Dificultats externes.....	14
2.3 Urbanització i despoblament	16
3. METODOLOGIA	19
4. RESULTATS	22
4.1 Modernitzar-se o morir. Mirada productiva	22
4.1.1 La mecanització dels conreus.....	22
4.1.1.1. Actituds	22
4.1.1.1.1 Actituds favorables.....	22
4.1.1.1.2 Actituds favorables amb un “però”	23
4.1.1.1.3 Desfavorable.....	24
4.1.1.1.4 No hi ha més remei.....	24
4.1.1.2 Gran inversió.....	25
4.1.1.3 Secà i regadiu	25
4.1.1.4 Rec.....	26
4.1.1.5 Tamany.....	27
4.1.2 Un capital humà canviant.....	27
4.1.2.1 Professionalització	28
4.1.2.2 Sabers dels majors.....	29
4.1.2.3 Formació acadèmica és superior	29
4.1.3 Fanecades i capital simbòlic.....	30
4.2 Urbanització	32
4.2.1 Entre dos mons: oci i dependència a la dualitat ciutat/rural.....	32
4.2.1.1 Consum esporàdic en la majoria	33
4.2.1.2 Dependència.....	33
4.2.2 Valors post-materials al món agrícola.....	33
4.3 Situació econòmica	35
4.3.1 Comercialització dels productes.....	35
4.3.1.1 Consum proximitat i producte de temporada	35
4.3.1.2 Protecció als consumidors, però no als productors	36
4.3.1.3 Augment de cost de vida, però no dels productes	37

4.3.2 Competitivitat estrangera	37
4.3.2.1 Tractats internacionals i multinacionals	38
4.3.3 Es pot viure de l'agricultura?	40
4.4 Despoblament	40
4.5 Necessitat de canvis	41
4.5.1. Demandes dels últims anys, pressions i poders fàctics	41
5. CONCLUSIONS	42
6. BIBLIOGRAFIA.....	44
7. ANNEXOS	46

RESUMEN

L'agricultura valenciana ha anat de més a menys al llarg del temps, afectant als treballadors del camp, especialment en l'apartat preus. Aquest article pretén recollir les actituds i posicions crítiques dels agricultors front els processos de modernització dels cultius, la globalització i la urbanització. Per a aquesta pretensió, es tracta de diferenciar entre l'agricultura de secà i de regadiu, per les diferents condicions materials que assoleixen a ambdues. Després d'analitzar les sis entrevistes, el caràcter crític no ens aporta diferències substancials entre ambdós grups. La modernització suscita diferències discursives, tot el contrari a la urbanització i globalització, on els responsables d'aquesta permanent crisi queden assenyalats de forma prou clara. Amb aquestes posicions conservadores, cal veure si aquestes ho són per raons ideològiques o per raons pròximes a l'afectació en el mode de viure.

1. INTRODUCCIÓ

El següent treball va a explorar una sèrie d'actituds per part dels agricultors de les tres províncies al País Valencià respecte a la modernització de cultius, urbanització i globalització. Amb aquesta direcció, el que volem veure són algunes de les causes per les que l'agricultura valenciana ha passat de ser quasi un element patriòtic per a enorgullir, a un problema constant sense resoldre. A més a més, si un pensa en la radiografia de l'economia abans del *boom immobiliari*, li vindrà a la ment un model prou incompatible amb l'assentament d'unes bases respectables amb l'agricultura.

Fa uns mesos, em va cridar l'atenció unes manifestacions al centre de València on van quedar tallades moltes carreteres i on la quantitat de gent que arribava a dit epicentre no cessava. De sobte es reunien les contradiccions, la complexitat i el caràcter polièdric, que caracteritzen a la nostra societat. Amb aquests successos, només quedava preguntar-se quins fets reunien a tantes persones i creaven un consens aparentment tan ampli que, al meu parer, només havia sigut vist recentment en manifestacions com les del 8-M, és a dir, a causa d'un problema d'arrel estructural, com ho és el masclisme.

De l'agricultura moltes vegades se n'han llegit algunes conseqüències derivades del model econòmic, com l'èxode rural o la industrialització, però no tant del caràcter intrínsec d'aquesta activitat econòmica. Cal remarcar abans que res, que aquesta investigació no pretén indagar massa en coneixements tècnics, com sí dels processos que ocasionen avui en dia un aparent malestar entre la gent del camp. Tampoc entrarà en detall en les múltiples diferenciacions geogràfiques del nostre territori, però sí que intentarà abordar les diferenciacions més generals com els dualismes litoral-interior o secà-regadiu.

El camp no ha sigut oblidat de les investigacions acadèmiques, i més remarcats ha estat en estudis sobre la orientació del vot o l'adhesió a certs partits durant per exemple la II República o la Guerra Civil. Les relacions de poder han sigut prou conflictives en aquestes èpoques, amb desamortitzacions, la pluralitat de figures, el conflicte arrendatari-proprietari, etc., tot i que al País Valencià foren menys marcades que en altres territoris amb una estructura de latifundi com Andalusia. Alguns dels clàssics també s'han aventurat a teoritzar sobre el món agrícola, especialment dins l'enfocament de la

modernització i desenvolupament econòmic, com Marx, Bell, etc. A més a més, declarant el caràcter concomitant de la modernització i la urbanització, el dubte sorgia sobre si l'agricultura derivaria cap a la desaparició, al caràcter residual-que ja té- o a processos semblants com el de la deslocalització.

Però si aquest treball ha volgut assimilar-se a algun, no tant en el contingut, sinó com en una radiografia, ha sigut amb el de Joan Francesc Mira (1978). Un llibre complet per a entendre críticament molts dels processos que afecten avui en dia a l'agricultura, amb un descripció detallada i amb petites explicacions històriques de l'evolució dels conreus. No és fàcil trobar un llibre amb tant de coneixement sobre el nostre territori, amb la menció de tants municipis, i amb generalitzacions de models explicats a través de pobles model. En definitiva, un llibre per a conèixer el caràcter autòcton de la nostra agricultura, sense perdre de vista elements estructurals que afecten de forma generalitzada a la crisi d'aquesta activitat econòmica.

Aquest treball tractarà de reunir una visió de la microsociologia, amb l'estudi de conflictes i temes d'identitat, juntament amb la macrosociologia, en l'adició de fenòmens socials de caràcter estructurant com la globalització o la urbanització. Per això, la hipòtesi versarà sobre actituds front a la modernització, urbanització i globalització, sense perdre de vista el caràcter local de la nostra agricultura. A més a més, focalitzant el contrast de les darreres dècades per evidenciar una sèrie de canvis i així, analitzar discursos des d'una comprensió temporal, més que de la intensitat que se sol viure el present.

Per tot això, i com a guia, s'han fet servir els objectius d'abordar diferenciacions entre l'agricultura de secà i regadiu, el contrast de valors i significacions entre el món urbà i agrícola i el paper de la modernització dels cultius al moment present i a les actituds dels agricultors. Per a açò s'utilitzarà el mètode qualitatiu d'entrevista semi-estructurada, amb un guió que es deixarà a l'annex, i que servirà de guia durant les converses. L'objecte d'estudi seran les actituds dels agricultors i el subjecte, els petits propietaris. El nombre total d'entrevistats seran 6, amb una divisió de propietaris de secà-regadiu i dos per cada província.

Si trobarem algun resultat en aquesta investigació, és un malestar generalitzat i d'adaptació a les noves circumstàncies, o a la nova normalitat que agrada dir ara amb la situació de pandèmia. On no existirà tant de consens serà a significacions i valors que

caracteritzen a la post-modernització, sense seguir tampoc un patró especialment clar. Tot i que cal dir que, amb aquest mètode d'anàlisi qualitatiu, l'últim que se busquen són generalitzacions, i sí la riquesa de discursos per a observar les diferents situacions que engloben a la nostra agricultura.

Per últim, al treball trobarem un emmarcament teòric sobre el declivi de l'agricultura, la seua fisonomia, i així com processos coadjuvants, i una metodologia més detallada. Seguidament trobarem els resultats de les entrevistes, dividits per una mirada productiva, una dels processos d'urbanització, altra de la situació econòmica actual, així com de escenaris de futur, el despoblament i les demandes actuals. Per acabar, trobarem les conclusions d'aquest petit treball d'investigació.

2. MARC TEÒRIC

2.1 Teoria conflictivista: L'agricultor conservador

La figura del camperol té unes arrels històriques que li han fet passar per diverses estructures econòmiques i sistemes d'estratificació social. La nostra hipòtesi es recolza en la caracterització conservadora que molts autors clàssics de la sociologia han fet servir sobre aquests subjectes, especialment davant el procés de modernització o del projecte il·lustrat.

La teoria marxista esdevé clau tot i que l'interès que posa en definir aquest tipus de treballador estiga focalitzat de manera evolucionista i teleològica cap a una futura supressió de classes i l'adveniment de la *dictadura del proletariat*. Els llauradors han estat allunyats dels processos de producció capitalista i, per tant, del desenvolupament d'una consciència de classe lligada a aquest sistema productiu que els permetera una definició harmònica d'interessos. En Lukács (1970) trobem que el camp està exclòs de la possibilitat de desenvolupar una relació entre la classe i la totalitat econòmica- que en aquest cas és la capitalista- ja que la seua condició de subjecte ens retrau a processos precapitalistes, i l'avançament de la producció capitalista empitjoraria les condicions materials dels agricultors, produint un posicionament conservador per part dels agricultors.

Els marxistes han titllat a aquest grup social de reaccionari en diverses èpoques històriques per canviar de bàndol o per no tindre una postura congruent davant l'explotació de grans propietaris. Tot i això, no sempre ha hagut consens dins les teories marxistes i exemple d'açò és Kautsky (1974), qui apel·lava a Marx que el debat no devia anar en el sentit de transformar les terres en grans parcel·les i proletaritzar el camp, sinó en com el procés capitalista havia canviat la propietat i els processos de producció del camp i si la teoria marxista era aplicable a aquesta nova realitat. Per la seua part, Marx (2000) precisava que als llauradors- en el cas dels camperols parcel·laris- es fa difícil articular una consciència de classe ja que la mateixa parcel·lació de terres fa que els llauradors vixquen de forma local i no comunitària, prenent un biaix conservador en les relacions front a l'exterior.

Deixant la teoria marxista, en Bourdieu (2005) trobem diferents conceptes a utilitzar interessants per analitzar com ha sigut aquest canvi del món agrícola davant el desenvolupament del capitalisme, industrialització i urbanització. Ací esdevé de vital importància el concepte de *capital humà* i la seua desvalorització tradicional en un context d'intensa introducció de tecnologia al camp. Açò vol dir que les antigues eines de transmissió entre familiars ara es veuen interrompudes per maquinàries que requereixen noves qualificacions per a l'aprenentatge, introducció i aplicació continua de tècniques innovadores com els adobs químics, segadores, tractors, etc. També la seua pèrdua de *capital social* ha pogut desenvolupar una actitud de descontent front a la modernitat, ja que la possessió de terres ja no significa un símbol d'estatus com sí ho era dècades passades. En tot aquest procés, rau una situació de *violència simbòlica* de l'espai urbà front al rural, de subordinació del segon cap al primer i la consegüent resposta d'un procés de resistència que no veu en bons ulls l'onada de modernització que ha precaritzat les condicions del camp.

En aquesta línia, Peña García (2014) desenvolupa un poc més el capital social de Bourdieu desglossant-lo en tres: *vinculació, pont i institucional*. El primer d'ells té un caràcter homogeni, típic de zones rurals, amb lligams molt forts i alhora excloents amb altres xarxes. El segon, el de pont, estableix relacions més obertes i interactives amb altres xarxes com les cooperatives o els mercats. I el tercer, l'institucional, és la capacitat dels actors agrícoles per a mantenir relacions amb instàncies de poder i capacitat de negociació/decisió. Tal i com els hem assenyalat al text, vegem que van de més a menys proporció a les realitats socials del camp, on els propietaris, arrendataris, llauradors, entre d'altres, s'han sentit abandonats o menyspreats per les institucions i la classe política.

Seguidament, des d'un punt de vista ideològic, de cultura política i dels anomenats clivatges, la dicotomia esquerra-dreta ha oblidat o no ha sabut abordar massa bé les realitats socials del camp i dels seus actors. La conceptualització ideològica esquerra-dreta sempre s'ha construït sobre el factor treball industrial, el d'obrers i patrons, propi de les zones urbanes des del segle XIX. No obstant això, la complexitat del model capitalista no s'ha construït de forma única i excloent en base a la industrialització del país, o al menys no estava destinat a que aquesta activitat econòmica fora la majoritària, tal i com contemplem ara amb l'activitat dels serveis. En esta línia, hem d'atendre que l'esquerra moltes vegades no ha sabut contemplar la complexitat de relacions al món

agrari com la figura del propietari-arrendatari, amb la legitimació del primer per part del segona i l'arquitectura d'un món allunyat de les lògiques productives pròpies del capital-treball. Així doncs, no era aplicable la lògica d'assignació de l'esquerra amb els explotats. “(...)las explicaciones predominantes llevaban a catalogarlas dentro de un mundo <<tradicional>> y escasamente impregnado de una ideología firme, a diferencia de lo que sucedería en el caso del movimiento obrero”. (Calatayud, Millán & Cruz Romeo, 2011:61).

2.2 El camp valencià: regadiu i secà

Les realitats al País Valencià són prou distintes depenent de quin tipus de conreu trobem. Així, en termes generals, podríem dir que el territori valencià es compon de tres tipus de superfícies. D'aquest mode, es compon per un interior muntanyós i escarpat que es defineix per tindre una agricultura de secà amb grans dificultats per a la introducció de tecnologia, un altre espai d'interior de secà amb millors superfícies per a la mecanització de les explotacions i una agricultura de regadiu al litoral valencià amb millors possibilitats tecnològiques i comercials i amb unes òptimes connexions dins del territori.

A l'informe del regadiu de la Comunitat Valenciana (2017) trobem dades importants per a reflectir aquesta realitat. Per una banda, el secà passà a 1985 de representar 577.943 hectàrees a 325.882 Ha, amb una disminució d'un 43,61%. Per altra banda, el regadiu va experimentar una reducció menys notable, de tan sols un 6,99%, passant de 355.399 Ha a 1985 fins a 330.553 al 2017. Vegem doncs que, malgrat ambdós han perdut un percentatge considerable de terra cultivada, el de secà és el que més ha minvat a les darreres dècades. I ja no sols això, sinó que per primera vegada des de 2016 el regadiu ha superat en superfície cultivada al secà, un fet històric i la confirmació d'un clar canvi de tendència que es venia gestant ja fa dècades.

El secà sempre ha sigut majoritari al País Valencià, amb els conreus de vinya, oliva, garrofera, ametler, eren els que major importància tenien dins la nostra agricultura. No obstant així, des de la segona meitat del segle XIX entrà en un declivi progressiu davant el regadiu. Respecte al regadiu, la seua importància té, relativament, un caràcter més recent, ja que no és fins el segle XX quan la taronja i l'arròs comencen a assentar-se a les

comarques del litoral amb una important funció exportadora. Els conreus hortícoles també han sigut pa important, especialment en horts al voltant de les ciutats, tot i que amb un menor protagonisme que els dos conreus abans mencionats.

Cal dir que aquesta situació contrasta amb la situació general d'Espanya, ja que d'acord amb l'últim Cens Agrari (2009)-hi ha un avant-projecte en 2020 que encara no s'ha tret-les terres llaurades en secà eren de 12.407.649 Ha front a les 2.967.650 Ha de regadiu. Altres de les dades que ens ofereix i que ja hem comentat en paràgrafs anteriors, és la parcel·lació de la terra. Cal veure que, la Superfície Total mitjana per explotació i la Superfície Agrícola Utilitzada mitjana per explotació era del 7,48 i 5,50 respectivament, mentre que a Espanya ascendia a 31,51 i a 24,56 respectivament. Aquesta última característica al voltant del tamany de la superfície, pròpia de l'agricultura valenciana, l'abordarem a continuació com una de les dificultats internes que ha patit l'agricultura com a activitat econòmica.

2.2.1 Dificultats internes

Un dels problemes clàssics de l'agricultura valenciana ha sigut el tamany reduït de les seues propietats rústiques en comparació amb la resta espanyola, especialment si les comparem amb els latifundis d'Andalusia i les Castelles. Aquesta situació ha provocat que la nostra agricultura adoptara una mà d'obra intensiva pròpia del minifundisme i no pas una extensiva com la que prengueren els nostres veïns autonòmics.

Per a trobar l'origen d'aquesta estructura, hem de remuntar-nos al segle XIX amb el canvi de l'Antic Règim a la societat burgesa. Les desamortitzacions van ser una pauta general, on la burgesia comercial va veure amb bons ulls la compra de terres i va aprofitar aquest fet en un moment on l'agricultura era el sector productiu més important. El arrendataris, jornalers i parcers malgrat ser els treballadors majoritaris d'eixes terres no van poder accedir en gran mesura a la possessió d'elles, tot i que sí en una quantitat suficient per a contribuir a aquesta parcel·lació(Mira, 1978). Aleshores, per què és un problema la seua grandària? Doncs perquè l'agricultura va esdevenir en una activitat comercial i exportadora, amb clar protagonisme de l'agricultura de regadiu. Així, la innovació i introducció de noves tecnologies a molts conreus no compensava, de tal manera que es

seguia amb el model de força de treball intensiva i, conseqüentment, una pitjor productivitat. En aquella època aquesta situació no constituïa un problema comercial, però avui en dia amb unes pautes fortes de competitivitat i estalvi de despeses, suposa una trava important per a que els nostres productes gaudixquen d'una bona salut als mercats internacionals.

El segon fenomen que alleujà aquest paradigma, es degué a un fet pròpiament familiar. Concretament, amb la mort del propietari de la terra, el més comú era deixar en herència a través del testament un percentatge d'aquestes propietats per a cada fill/a, dividint així una ja petita terra. L'efecte subsegüent ha sigut que eixes terres moltes vegades han servit com a activitat i rendiments complementaris però no com a la principal activitat laboral i sustentadora econòmica. Així a més, moltes terres van adquirir o consolidar un caràcter més familiar i dedicada a una agricultura de subsistència, més que una comercial que s'estendria a les dècades posteriors. Un trosset de text de Joan Francesc Mira(1978) relata també l'interès per ixes compres per part de la societat valenciana:

“L’aspiració de la gent... Un bancalet! Perquè la casa, entonces, no hi havia il·lusió. La casa, pues les cases..., com la vida era tan misera, de les comoditats de la casa, ningú no es preocupava. Ningú no es preocupava de la comoditat. De fer quartos d’aseo, o això, no es preocupava ningú. Era..., el bancalet! A vore si..., o si plante tarongers...Si la gent s’esforçava era per això. Un bancalet! La il·lusió de tota la gent era... tenies mitja fanecada i, collons!, en volies una! I, si em venguera aquell la mitja fanecada, jo empraria cent duros més, o dos-cents... i això. La il·lusió eixa de la terra, de la terra!”(179)

Una altra de les figures que ha marcat la dificultat en la terra valenciana ha sigut la modernització. Aquesta hauria sigut un poc més lenta que a Europa, amb alguna que altra crisi de subsistència com les de 1857 o 1868. (Aracil, Carnero, García Bonafé i Palafox, 1978). El secà, majoritari al segle XIX, començà la seua via exportadora amb la vinya, tot i que aniria perdent importància a mesura que altres zones agrícoles milloraven la competitivitat com a Califòrnia o a Turquia. Més avanços. Tot i això, a mesura que la modernització a l'agricultura era un canvi necessari, molts conreus de secà ho van tindre francament impossible per a innovar. Principalment, la orografia del terreny valencià va ser un impediment per a molts conreus, “les condicions del terrenys, accidentat i pedregós, aterrat i tallat per murs de pedra, per on de vegades només els muls poden

transitar”(Mira, 1978:125). De les mecanitzacions més recents, el text de (Picazo i Reig, 1990) reflexa que el secà tardà un poc més d’una dècada a partir del 1960 en igualar en presència tècnica amb el regadiu. Davant la dificultat d’extraure beneficis amb la present superfície de secà, es va optar per fer grans construccions que adaptaren la terra a cultius de regadiu.

El regadiu ha gaudit de millor salut econòmica que el secà, tot i que de seguida veurem que també ha tingut les seues dificultats. Així doncs, el seu potencial exportador i comercial permeteren al regadiu crear una important activitat econòmica al litoral del País Valencià, augmentant els cultius de l’arròs i de la taronja. Al primer terç del segle, els valencians ja ocupàvem la primera posició exportadora a l’estat(Mira, 1978) proporció que minvaria-tot i continuar jugant un paper vital-dècades després amb la industrialització i els béns manufacturats. Les millors connexions del regadiu (Salom, 1991) possibilitaren la coordinació de molts propietaris per a mecanitzar moltes de les seues tasques, malgrat que no sempre disposara de la mateixa possibilitat de mecanització que el secà, com en el cas de la taronja i el mutlicultor (Picazo et al., 1990). Per altra banda, aquestes connexions es concretaren per exemple en la utilització compartida del rec, que generà una autonomia en la gestió dels regants i la generació d’un capital social (Calatayud et al., 2011) entre la gent del camp per a finalment un important teixit agrícola. Poc a poc s’anava industrialitzant sectors complementaris a l’agricultura en aquelles zones de partida de les exportacions, començant a consolidar aquestes desigualtats entre territoris de secà-interior i regadiu-litoral. (Salom, 1991)

Anem amb algunes dificultats que ha patit el regadiu. La del tamany reduït de moltes propietats que ja hem comentat, ha estat una de les principals. Aquesta precisament travava el cobriment de despeses per explotació dels llauradors per uns preus bastant baixos dins de la cadena de valor(UNIÓ, 2020), alhora que mantenia a moltes d’elles en un caràcter familiar i de subsistència. Hem d’entendre que l’economia funciona com un cos conjunt, i l’agricultura és una part fonamental i que es complementa amb les altres branques d’activitat. El que un dia foren avantatges comparatius a nivell nacional i internacional des de principis del segle XX i que posaren a l’agricultura valenciana com a model punter, es tornaren temps després en dificultats inherents per a adaptar-se a un mercat global vertaderament competitiu. L’economia valenciana tampoc ha ajudat massa, amb una renda per càpita en baixos nivells juntament amb un sistema de finançament

desigual(Cucarella, 2015) han retroalimentat les dificultats d'un model industrial i agrícola-amb forts dèficits d'infraestructures-davant l'exterior. No obstant això, l'economia agrícola exportadora segueix tenint un paper fonamental.

Altra dificultat que ha presentat ha estat lligada al model econòmic terciari i de turisme que ha adoptat el País Valencià les darreres dècades. La importància del turisme, la urbanització i la densa concentració al litoral generaren un augment de l'ús de sòl urbà que rondava el 80% a Alacant i el 56% a València. No és d'estranyar que aquestes siguen dues de les províncies de l'estat amb major capital d'stock residencial al segle XXI. (Calatayud, 2010). Dins d'aquesta dinàmica de pressió territorial, social i econòmica de la ciutat cap a les zones rurals-agrícoles, es suma una important al si del conjunt d'agricultors, i és la del relleu generacional. La elevada edat de molts d'aquests situa el futur en una incògnita en el seguiment o abandonament de terres, atenent a la hipòtesi que en aquelles zones agrícoles pròximes a la urbs, la població jove no estendrà la mà per a substituir demogràficament a aquests treballadors per les millors opcions laborals i acadèmiques que se li presenten a la ciutat.

2.2.2 Dificultats externes

Les dificultats externes condicionen la competitivitat de l'agricultura valenciana i posen traves a la supervivència d'una activitat econòmica que, com hem vist fins ara, viu amb fortes pressions de la urbanització i la globalització. Ací anomenarem unes quantes que es donen a l'actualitat, sent conscients que n'hi han d'altres i que, a més, les que presentem no són totes exclusivament endèmiques de l'agricultura valenciana.

Respecte al canvi climàtic, aquest és un fenomen que a les últimes dècades ha adoptat un caràcter estructural a les nostres societats i que, a diferència dels altres que anirem comentant, és segurament el que menys marge d'acció deixa a l'ésser humà. No obstant, no sempre els fenòmens climàtics se'n deriven exclusivament d'aquesta voràgine contaminant, sinó que s'adonen per característiques del model mediterrani. Alguns d'aquests últims exemples són la gota freda i les fortes pluges, les sequeres pròpies d'un clima àrid com el nostre i que, combinat amb la forta demanda d'aigua del regadiu, acaba provocant problemes i pèrdues serioses. Un últim succés que mereix anomenar-se en

aquestes línies, és l'últim desastre de la DANA, que arruina milers de collites i compromet el futur a curt termini de molts llauradors. El canvi climàtic en sí, és un problema central a l'agenda política europea, tal i com s'ha anat presenciant per exemple en els Objectius de Desenvolupament del Milenni, Agenda 2030. Tot i que molts d'aquests objectius queden reflectits per a la política exterior i de cooperació de la Unió Europea, també és un desafiament per als Estats Membres, tal i com s'ha vist amb la inclusió semàntica i substancial del Ministeri de Transició Ecològica.

La PAC és altre dels problemes que, tal i com es presenta com a desafiament a resoldre, pot transformar-se alhora en una solució. Aquest programa d'ajudes comunitari i de caràcter, podríem dir ja històric, ha produït malestar en diverses associacions de llauradors, especialment per la escassa ajuda i adaptació a les necessitats de la nostra agricultura. Més en concret, el caràcter estructural i històric de les explotacions valencianes, fa que aquestes ajudes no atenguen a les demandes de molts agricultors que disposen de petites propietats. Açò, en un sector agrícola majorment comercial i exportador, minva la competitivitat i posa en dificultat el treball de moltes d'aquestes terres. Quedava palès aquest fet per exemple en la notícia(2019) que recollia on 35.000 agricultors no perceberen aquestes ajudes econòmiques per la escassetat d'hectàrees per superfície. Aquest aspecte discrimina a la agricultura valenciana front a altres que posseeixen majorment superfícies de latifundi com l'andalusa o la Castella La Manxa.

Altra de les dificultats comunitàries que afecten concretament a l'agricultura valenciana, és l'harmonització d'importacions en alguns ports europeus. Especialment es produeix al sector cítricol valencià, el conreu més important des d'un àmbit comercial i exportador. Aquest grup considera que es viu una situació d'injustícia degut a la falta de controls sanitaris i de qualitat als productes procedents de tercers països. És a dir, mentre que als productes valencians se'ls exigeix una sèrie d'aplicacions de qualitat sobre el producte i harmonitzar-lo per superar els controls fronterers, molts d'aquests productes incorriuen en una competència deslleial. Aquest contratemps va de la mà i s'entén millor si tornem als preus i la cadena de valor. Molts supermercats, per abaratiment de costos i pel desfasament de cultius en el seu cicle natural, decideixen comprar productes a aquests tercers països. Aquesta situació provoca una actitud de defensa per part dels agricultors, on l'amenaça de pèrdues considerables beneficis posa de relleu un problema material per seguir endavant.

La globalització es l'últim problema que destacarem, materialitzat en diverses problemàtiques. Un dels que afloren és la predominància dels gran capitals en el control i comercialització de les llavors o productes de fertilitzants. Fa uns anys, coneixíem que aquestes multinacionals havien conformat un important oligopoli que suposava el control sobre pràcticament tota l'agricultura mundial, o al menys, aquella de caràcter comercial. I quines implicacions suposava aquesta concentració de capital en unes poques mans? Doncs per exemple la reducció d'espècies de cultius i l'orientació cap a un monocultiu que interesse a la demanda global i a la lògica de beneficis d'aquestes grans empreses. És a dir, que estariem parlant de la discriminació d'uns conreus front a altres, de la falta diversitat de molts territoris i per últim, de la pèrdua d'autonomia de molts dels nostres agricultors. (Vidal, 2016 i Pozzi, 2016)

2.3 Urbanització i despoblament

Les zones agrícoles, tot i no tindre el mateix significat que les zones rurals, sí s'endinsen majoritàriament dins les realitats socials del món rural. Aquesta és una de les explicacions plausibles per les que el camp travessa problemes similars al seu coadjuvant rural. Un dels grans problemes rurals que ha tingut Espanya les darreres dècades amb el procés de modernització i urbanització ha sigut el despoblament a les zones interiors i/o rurals. Aquest fenomen ha passat per diverses etapes, caracteritzades per la de 1950 a 1990, amb gran importància de l'èxode rural, un repunt de població a les zones rurals des de l'any 2000 fins al 2008 gràcies als immigrants i a les connotacions idíl·liques d'allò rural vers lo urbà, i una tornada a la tendència anterior.

La situació desfavorable que ens interessa assenyalar és la de, malgrat experimentar un creixement a principis de la segona meitat del segle XX per un fort creixement natural, l'èxode rural per part de la població jove, en la cerca de noves oportunitats amb la industrialització, va abandonar en massa aquells pobles més petits. Una vegada aquesta població jove abandonava les poblacions natal, aquestes últimes quedaven envellides i la pauta ja no era la d'un fort creixement natural, sinó la d'unes taxes de natalitat baixes i una taxa de mortalitat més alta respecte a la primera. Al País Valencià les zones rurals van patir de diferent forma el fenomen assenyalat. L'interior del País Valencià sembla

que sí va seguir les pautes de la primera etapa de despoblament però, al litoral, no es va seguir el ritme d'un fenomen social aparentment uniforme. Així, aquelles zones del litoral més properes a les grans ciutats no van patir pèrdues significatives de població- pujant inclòs la totalitat del seu cens-, gràcies en part al factor espai-temps que oferia la ciutat i els seus equipaments.(González, 2019)

L'agricultura i la despoblació tenen diferents raons per a entendre's juntes, especialment per les condicions de treball i el salari percebut. Així, tot i que als anys 80 l'agricultura podríem dir que es modernitza de forma més o menys igual (Picazo et al., 1990) i els treballs a les poblacions rurals es diversifiquen, no són suficients per a retindre a la seua població. Gran part de l'agricultura continuava sent intensiva en mà d'obra i amb una rendibilitat i productivitat baixa- aquesta última malgrat pujar als anys 90, era inferior a la resta de sectors econòmics-. A més a més, els salaris eren entre un 25-30 % inferiors a la resta de les llars espanyoles (García Sanz, 1996). La bretxa de gènere és una altra explicació garantista per les que les dones passaren de preveure un futur instal·lat en les tasques domèstiques, a buscar projectes de vida a la ciutat amb majors oportunitats econòmiques i socials- tot i que les diferències de sexe/gènere no tenen les seues arrels en la dicotomia camp/ciutat. I en més explicacions històriques, cal destacar la deixadesa del franquisme amb l'Espanya interior, que va agreujar un ja clar dèficit d'infraestructures.(Del Molino, 2016)

La urbanització, tal i com assenyala Ernest (2006) ha estat un procés de construcció sobre el món rural, és a dir, que s'ha fet a través d'un mètode d'extracció i marginament sobre aquelles zones que servien per a cobrir les necessitats urbanes que no tenien espai productiu i físic. El dualisme ciutat/rural s'ha construït també sobre altres dualitats com les de diversitat/homogeneïtat, progrés/estancament o complexitat/monotonia. Mentre la ciutat s'articula mitjançant una segregació social on l'individu té multiplicitat de factors per a adoptar diverses identitats, com si d'un mercat es tractara, al món rural se'l descriu com un bloc monolític, on les diferències es produeixen degut a explicacions individuals- com si foren desviacions- més que per la mera caracterització social de dit espai. A més a més, la pròpia definició del territori a les ciutats s'ha produït de manera desigual, segregant espais-amb la bandera de la diversitat cultural cosmopolita per davant- i dificultant una lògica més conservadora amb el medi ambient, tot el contrari del que passa amb la dinàmica de creixement econòmic que s'ha impulsat paral·lelament amb la

urbanització. Sembla que les ciutats, en paraules d'Ernest (2006), s'encaminen cap a un canvi en la conceptualització dels espais i del temps, amb una realitat social difícil d'afrontar expressada en les següents paraules:

“El triple proceso de erosión de la convivencia por la segregación de los espacios, de dislocación del conflicto ante poderes lejanos e inaccesibles y de metástasis global de la explotación del campo y de la naturaleza, va a hacer que las ciudades entren mal preparadas en la era de la desurbanización relativa”

3. METODOLOGIA

3.1 Hipòtesi

La hipòtesi que estarà present al treball és la següent:

Al País Valencià, els agricultors de regadiu, en tant que gaudeixen de òptimes condicions per a la modernització i l'expansió comercial, tenen actituds menys conservadores cap al procés d'urbanització i globalització, que els agricultors de secà.

3.2 Objecte d'estudi

El que anem a tractar en aquest present treball són les actituds dels petits propietaris de secà i de regadiu al País Valencià. Aquestes actituds poden versar sobre molts aspectes, però el que es va a investigar en aquest treball és com els processos de modernització, globalització i urbanització han afectat al món agrícola des d'una sociologia crítica pròxima al post-estructuralisme. Amb conservadores, el que es tracta de definir són postures més crítiques i menys favorables cap al desenvolupament d'aquests fenòmens socials ja esmentats. Per a analitzar tals actituds, la investigació seguirà tres objectius principals, més detallats i guionitzats mitjançant l'entrevista.

3.3 Objectius:

- Conèixer les diferències agrícoles, socials i econòmiques entre els conreus de secà i els de regadiu.
- Analitzar la pèrdua de valor social i significatiu del món agrícola en favor del món urbà.
- Indagar els processos de modernització al camp i quin paper han jugat en les actituds i percepcions dels llauradors

3.4 Criteri de selecció

El criteri de selecció seguit ha sigut el següent: un propietari de secà i un de regadiu per cada província del País Valencià, per formar un total de 6. Per lo general, s'ha intentat que els de secà foren d'interior i els de regadiu de zones del litoral, cosa que tampoc era complicat, ja que era una pauta general establerta. Tot i que la divisió geogràfica pot expressar-se de múltiples formes, les més fàcils per al lector són les comarques o

províncies. Per raons de temps, i perquè suposaria un estudi molt més detallat, s'ha optat per la divisió provincial.

Per al subjecte d'estudi, s'ha buscat homogeneïtzar aquest mitjançant la figura dels petits propietaris. Petits també perquè, per lo general, com anirem veient al llarg del text, l'estructura de la terra valenciana és petita i, per tant, el propietari comparativament en altres zones, també. El criteri ha sigut paregut al que propugnava Hobsbawn(1973:20), on l'agricultor està compost per les figures de arrendataris, parcers, jornalers i petits propietaris. La causa? Per unes relacions de poder desiguals front al mercat, on queden supeditats a les seues necessitats, sense pràcticament un caràcter autònom.

Els contactes s'han aconseguit per dues formes: una, per contactes personals i, altra, gràcies a la col·laboració de la organització "La UNIÓ", defensora dels interessos de professionals de l'agricultura i dels ramaders. Les entrevistes s'han produït via telefònica, degut a la situació de la covid-19, que ha impedit la mobilitat interprovincial. Cal dir que, per lo general, cap ha posat impediment per a realitzar-la, ni per a gravar-la- el consentiment s'ha demanat verbalment a l'inici de cada entrevista-. El perfil de cadascú va ser el següent:

-Fernando Duran, 33 anys. Albalat de la Ribera(València). Propietari de terres i arrendatari en Albalat, Sueca, Cullera, Corbera, Llaurí i Algemesí. Treballa amb caquis, arròs, cítrics i alguns cultius d'hortalisses. No acaba d'especificar les Ha treballades.

-Mariano, 36 anys. Requena(València). Propietari de terres a Requena. Treballa amb vinya. 14 hectàrees.

-Miguel Ángel Carreguí, 47 anys. Nules(Castelló). Propietats compartides en Nules i al voltant del poble. Treballa en una empresa de distribució de productes fitosanitaris. Cítrics. Unes 35 hectàrees.

- Ricardo Beltran, 38 anys. Cabanes(Castelló). Propietari de terres a Cabanes. Cultiu d'ametles i horta. No especifica les propietats, ja que pensa que és prou relatiu.

-Fernando Cabrera, 58 anys. Ondara(Alacant). Propietat d'1 hectàrea a Ondara. Treballa en una tenda, de tal forma que ell no treballa la terra, sinó que la deixa a llogar.

-Juan Pastor, 58 anys. El Pinós(Alacant). Propietari de terres a el Pinós i Avanilla, Múrcia. Treballa vinya. 27 hectàrees.

Que tots tingueren la mateixa edat, les mateixes o paregudes hectàrees, o que treballaren a la terra, tampoc interessava, ja que aquesta divisió no és substancial per al nostre estudi. Tot i això, dits perfils sí poden mostrar diferències explicatives a cada discurs i valoració personal.

3.5 Tècnica d'anàlisi

La tècnica escollida per a aquest treball ha sigut la metodologia qualitativa, concretament amb una entrevista semi-estructurada, on les respostes no són tancades, sinó que deixen a l'entrevistat la possibilitat d'argumentar la seua opinió de forma ampla. Així com tampoc el guió de l'entrevista se segueix estrictament, de forma pareguda a com succeeix a l'entrevista oberta. Precisament, d'aquesta última s'allunya un poc, ja que el guió sí que està estructurat i, per tant, el flux conversacional està més dirigit. Tot i això, el "jo" no deixa de ser un subjecte reflexiu, on fluctua des de les experiències personals i individuals cap a una informació més social. És a dir, el subjecte no està descontextualitzat, sinó que objectivitza des de les experiències personals, encaixades en un ambient social.

3.6 Estructura

La entrevista es compon de 5 ítems, els quals són orientatius per a l'entrevista, però no definitius. Al primer d'ells trobem una introducció biogràfica que ens apropa a la caracterització dels cultius, perfil sociodemogràfic i el poble de residència. Al segon, preguntem sobre la conjuntura agrària, dedicada més a la situació present. Tercerament, intentem relacionar amb macroestructures com el procés de globalització i mecanització, incidint en els canvis produïts al llarg de les últimes dècades. Quart, tractem un apartat dels valors i el contrast entre lo urbà i lo rural o agrícola-terres no assimilables, però sí amb certa correlació-. És a dir, busquem les identitats d'aquests subjectes en un món plural però a la vegada de contrastos. I per últim, acabem per continuar incidint en valors i significacions, com el fet de posseir terres a l'agricultura-aprofitant que el nostre subjecte és majorment propietari-, per acabar amb el relleu generacional i possibles causes.

4. RESULTATS

4.1 Modernitzar-se o morir. Mirada productiva

La modernització a l'agricultura és sinònim de canvi, de transformació en la producció dels cultius, de les formes de fer, de noves contingències i d'una devaluació causada parcialment pels anteriors successos que s'han originat al sector agrícola. El títol d'aquest ítem no s'ha de confondre amb l'evolucionisme social, sinó amb l'única opció possible pels agricultors per a poder continuar vivint d'aquesta activitat econòmica. No obstant això, no lleva que la modernització dels conreus haja facilitat molt les condicions materials dels treballadors de la terra.

4.1.1 La mecanització dels conreus

4.1.1.1. Actituds

4.1.1.1.1 Actituds favorables

Si algun efecte favorable ha tingut la mecanització ha sigut la disminució de la duresa del treball agrari, una mà d'obra manual molt exigent i de moltes hores per a poder traure uns bons resultats. Així doncs, les condicions laborals apareixen als següents discursos com un contrast favorable en comparació amb dècades anteriors.

Fernando "no.. és de gran ajuda.. avui en dia en el camp de lo que és de braç.. treballes, ni la , ni la 50 part de lo que se treballava antes.. avui en dia pràcticament la majoria de faenes es poden fer mecanitzades.."

Ara bé, no vol dir que la mecanització haja descuidat o minvat l'atenció que un propietari o treballador ha de posar en la terra. Aquest per exemple reflexa un treball intensiu a la seua jornada laboral, que difícilment seria compatible amb la jornada de 40 hores setmanals. Ací podem pensar amb el que assenyalàvem al marc teòric entre el món pre-capitalista i el capitalista. L'agricultura no s'adequa a les formes de procedir del clàssic treball assalariat, sinó que requereix unes condicions de treball pròpies al món pre-industrial i de producció capitalista.

Mariano *“pues si tienes una explotación mediana... la mía pequeña, pequeña no es... es mediana... pues mira fijate la hora que se ha hecho(7 y media tarde) y me fui de mi casa a las 6 de la mañana.. y es domingo... ya sí llevo los últimos 2 meses... pues si tu trabajas como un cosaco y encima te lo haces tú... si empiezas a meter jornales, que si esto, que si lo otro. Pues sale lo comido por lo servido. Pero si tu trabajas, es lo que te ahorras.”*

4.1.1.1.2 Actituds favorables amb un “però”

La pregunta tal volta és si, la suposada benevolència de la modernització, ha sigut la millora en les condicions materials de la força de treball o si més bé ha estat una resposta continua a la competitivitat- que més avant veure'm amb un poc més de detall- en altres països i la tendència a la mínima dels preus. Segurament, ambdues respostes siguen vàlides, complementàries i combinables entre altres opcions, tot i que els preus dels productes que són el sustent principal, sempre acaben sent el problema a destacar pels agricultors.

Miguel Ángel *“a vore, la mecanització sempre és favorable perquè evites costos de cultiu, evites el treball que antes era molt pesat pal llaurador, lo que passa que a la llarga ha baixat la rentabilitat de la teua explotació.”*

Juan *“mm, hay que innovar, hay que adaptar-se. No pot ser que encara estiguem com fa 2.000 anys. No, hay que innovar, hay que adaptar-se, el món canvia. hay que adaptar-se als nous canvis. Lo que no és possible que tots s'adaptem, els costos s'estan adaptant als nou... eh... a nous circumstàncies... però els preus no.”*

El petit propietari no deixa de ser un treballador per compte aliè, així que aquest té la potestat última sobre el seu negoci de contractar a treballadors o no. Si adopta l'esperit racional, la lògica de costos-benefici, derivarà en l'estalvi de moltes despeses com poden ser els sous dels treballadors. La mecanització ha possibilitat aquesta via, tot i que la realitat social siga prou més complicada que un càlcul merament racional. És a dir, té aquesta figura de propietari la visió de l'empresari liberal o s'ha vist abocat a la incertesa dels mercats on pugna l'especulació i la competència entre diferents models productius? No obstant la mecanització no sempre ha sigut un sinònim de supressió de treballs, sinó que molts d'ells han passat a tindre un caràcter estacional com el de la majoria de conreus.

Mariano *“sí, sí. El hecho ya solo de la vendimia, el hecho de... pues de meter maquinas, un operario lo puede hacer. Antes tenía que llevar siempre a 3 o 4 o lo que sea. Entonces*

eso es más gasto en jornales y tal. La maquinaria quieras que no, vas amortizándola. Primero haces un gasto y luego al cabo de 4,5, o 6 años dependiendo... o 10, la has amortizado, ¿sabes? Lo otro es todos los años por temporada, lo que te estoy diciendo. Pues que si la vendimia tienes que trae a 7 o 8.. que si el despunte, tienes que llevar a 2 o 3, sabes?"

4.1.1.1.3 Desfavorable

El següent fragment explicita de forma prou clara que la modernització no sempre comporta un progrés lineal i que, els subjectes que conformen la cadena de valor, acaben per tindre unes diferències comparatives. Per exemple, el consumidor final no és afectat per la realitat que ens narra aquest propietari, que és la de mecanitzar més, produir més i guanyar menys. Clar, per al consumidor, un producte de qualitat i una quantitat més gran disponible als comerços, suposa un avantatge com a subjecte si el comparem amb dècades passades. Però per al productor, al qual si li exigeix més rendibilitat i més productivitat, no accepta que això es tradueixca en una disminució dels beneficis.

Juan *"bueno, s'està apostant molt per modelos que mos venen imposats que hay que producir, hay que producir molt... insumos impresionants, pa vendre més barat, pa vore si podem subsistir. I se nota que, m'enrecorde m'auelo fea 2 o 3.000 kilos per hectàrea, o 4.000, mon pare ho va mantenir i Bueno... va comença a augmenta, va augmenta perquè començaren a regar, jo vaig augmentar molt més i al final cada volta... guanyem menos diners"*

4.1.1.1.4 No hi ha més remei

Aquestes valoracions no van tant per la via d'una connotació positiva o negativa, sinó que responen un poc a la pregunta sobre per què s'havia produït la mecanització al camp. Al final és per sobreviure, adaptar-se o abandonar les terres, convertir grans superfícies en descampats perquè els treballadors de la terra no poden viure d'ella o mecanitzar-les d'alguna manera.

Fernando Cabrera *"la mecanització és imprescindible. Que ocorre aquells que no s'han mecanitzat, que tenien poca terra? Que l'abandona, o li la dona a un altre que s'haja professionalitzat"*

Miguel Ángel *“la mecanització està pujant però per supervivència, és a dir, no tenim més remei que, o mecanitzem les terres i fem un cultiu molt més barato, o no es pot sobreviure. Entonses clar, el minifundi que n’hi ha, poc a poc però va mecanitzant-se, perquè van arrancant-se parcel·les i van fent-se noves plantacions”*

4.1.1.2 Gran inversió

Ara bé, si la exigència del mercat marca que has de mecanitzar el teu cultiu sí o sí, la següent pregunta tal volta siga, amb quins diners? Aquest testimoni és un exemple viu de la dificultat que suposa actualitzar les formes de producció, introduir noves innovacions i trobar les vies de finançament necessàries per a aconseguir ser un agricultor competitiu. D’aquesta manera la inversió esdevé clau, tot i que en aquest cas, suposa abandonar l’agricultura a jornada completa perquè amb les noves adequacions, s’han de buscar uns beneficis complementaris per a sufragar les despeses. Tal volta, un dels perills que té açò, i que més avant veurem també, és el caràcter fluctuant dels cultius, de la mecanització, dels sabers, preus i, en definitiva, tot el que envolta a l’agricultura. Perquè qui no te diu, que en aquest termini mitjà, aquesta inversió deixa de ser de les més noves al context nacional o internacional?

Ricardo *“faig lo que puc.. ara mateixa estic en altra cosa... es una cosa complementaria al camp, saps? Però vull referir-me que jo havia estat... 6 anys aproximadament vivint del camp, vale? El problema de tot açò és que... estic transformant-lo molt... i estic cuidant o estic... ho estic acondicionant tot a conforme esta i entonses això porta molt de gasto. Si no busques un apoyo es molt mal de poder aguantar això.”*

4.1.1.3 Secà i regadiu

El dualisme secà-regadiu no apareix de forma espontània als discursos, és a dir, no confronten una agricultura vers a altra excepte si la pregunta ho demanda. Ara bé, trobem alguna diferència en les necessitats d’ambdues, i una dificultat afegida per a les terres de secà. De per sí, hem trobat ja que molts cultius de secà han recorregut a una via de mecanització com és el rec, ja que facilita molt més la producció final dels productes. Ací trobem les declaracions de un propietari de secà que explicita que, al secà també han hagut una sèrie de canvis, i com el propi rec ha facilitat de forma clara al sector de la vinya unes bones produccions. Un element clau que sorgiria baix aquesta mecanització,

seria el factor contingent de la climatologia, un dels altres elements que produeix una incertesa al llarg de l'any sobre aquests treballadors. Així, si moltes vegades el discurs de l'agricultura valenciana ha destacat per explicitar els avantatges comparatius del seu clima respecte a altres zones geogràfiques, moltes altres vegades també ha suposat un contrapunt a la seua trajectòria, amb successos com la gota freda, sequera, canvi climàtic o altres com la DANA.

Mariano " -no, el secano... bueno, sí que ha sufrido modernidad porque yo estaba pensando en las cepas tradicionales o en vaso?? Que son las cepas que están... estas que tienen 4 ramas o 5 y.. son como cogollos. Pero sí que se han modernizado en el tipo de agricultura porque se está haciendo en espaldera ... "

Mariano "la mecanización.. el regadío.. yo pienso que está bien.. ayudan... ahora por ejemplo es lo que te digo. Se notan mucho las viñas que tienen un riego cuando les hace falta... cuando... tienen un apoyo. Porque luego los años que vienen de secano, como hace 3 o 4 años, se nota un montón."

4.1.1.4 Rec

Com ja hem vist, el rec s'ha convertit en una de les mecanitzacions necessàries per a molts llauradors. Diversos factors expliquen la necessitat d'adequar les terres a aquest sistema de repartiment d'aigua, entre d'altres, la sobreexplotació d'aqüífers i un malbaratament d'aigua que deixava en evidència un abús de la petjada ecològica en l'ús d'aquest recurs natural. Tot i aquestes "restriccions", aquests subjectes tenen certes instàncies de poder autònom com són les comunitats de regants, un espai per establir unes xarxes àmplies de capital social entre treballadors de la zona. Aquestes connexions facilitarien més al regadiu, ja que és aquest sector qui més demanda l'aigua per a la producció dels seus cultius. Altre dels factors i que apareix en aquesta cita, és la orografia, que diferencia moltes vegades els diferents tipus d'agricultura. Així, quan el secà ha demandat aigua, el rec a manta no era possible ja que espais disponibles d'aigua com les sèquies, estaven prou allunyades de les superfícies de secà. De tal forma que, ja no només el secà ha tingut dificultats per a introduir maquinàries per estar en zones físiques accidentades, sinó que han estat allunyades de recursos naturals enriquidors com és el cas de l'aigua.

Miguel Ángel "De lo que te parle jo que antes no eren terres de secà. Eren simplemente o la mayoría de terres eren.. de rec de regadío però era per sistema d'inundació. Vale? I

ara es tot rec per goteig, i la zona de secà si que ha anat transformant-se al rec per goteo, ha anat transformant-se perquè n'hi han finques molt modernes i molt grans. Perquè el rec a manta era inviable, tenien diferències d'altura molt importants, n'hi havent.. les sèquies estaven en la zona baixa de lo que és la província. La plana baixa digam. I lo altre son finques que han anat transformant-se perquè hi ha rec per goteig”

4.1.1.5 Tamany

La modernització no obstant, no ha suposat sempre una facilitat clara i evident per al regadiu. Si un avantatge té el secà sobre el regadiu és que la superfície mitjana de les terres és superior, aspecte que rendibilitza l'adquisició o subcontractació de tasques que estalvien despeses i ús de mà d'obra. Tot i això, el caràcter minifundista i parcel·lat dels cultius valencians, deixen entreveure unes diferències competitives amb altres zones del món on disposen de millors condicions per a mecanitzar gràcies tamany de la superfície. Aquesta competència externa s'abondarà pròximament, però un raonament plausible seria la pressió que ha patit l'agricultura en l'ús de sòls, reconversió de rústic a urbanitzable o l'abandonament de terres. Si l'agricultura passa a representar nivells inferiors al 5 % del PIB de l'economia del país, no es pot esperar que hi hagen grans superfícies a disponibilitat de ser treballades. No obstant, com s'explicava al marc teòric, la parcel·lació ja era un tret característic del País Valencià, on al segle XIX i XX era un avantatge comparatiu, però que temps després ha suposat un impediment per a la modernització de moltes terres.

Miguel Ángel “-claro. Totes les finques que en altres països s'han fet últimament són finques molt grans, molt mecanitzades, en quant al cost productiu no només de productes fitosanitaris, sinó mà d'obra. N'hi han molts països que la mà d'obra es molt mes barat i que després poden accedir al nivell de mecanització molt més...”

4.1.2 Un capital humà canviant

La fertilitat, la força de treball, la mecanització, són elements que poden explicar la productivitat de les terres. Malgrat açò, hi ha altre factor que explica aquest creixement productiu i per a alguns autors com Schultz(1968) és la capacitació i adquisició de coneixements per al domini i ús de certs capital. Però, subjau una diferència entre els

capitals utilitzats per la generació dels pares o avis dels presents agricultors i ells, i és la continua actualització de sabers i ús de noves tècniques per a l'adaptació al mercat. Precisament, el mercat marca una altra línia diferenciadora, i és el canvi d'una agricultura de subsistència o familiar a una comercial o de mercat. Tot i que el sector cítricol i d'arròs ja tenia una vocació més exportadora, ha crescut a gran ritme respecte fa dècades, la necessitat d'adaptar-se a les necessitats d'un mercat molt competitiu, ha obligat a professionalitzar-se molt més i estar al dia de nous coneixements i successos globals que afecten a tots per igual pràcticament.

Al treball de Kostlin i Luiz (2012), s'utilitza a Lamarche-no apareix l'obra- per a establir una relació de conceptes prou útil que, amb certa adequació, pot ser aplicada a aquest canvi als sabers agrícoles. Per una banda, està el model original conformat per sabers tradicionals de l'agricultura i anterior a la agricultura de mercat i, per altra banda, el model ideal on el capital humà està supeditat a les necessitats de mercat. Els primers disposen d'un patrimoni històric i de sabers generacionals que conformen una identitat agrícola separada de la societat de consum imperant. Els segons, basen les seues relacions de producció amb una economia global, perdent bastant proporció d'autonomia i d'arrels identitàries. Malgrat açò, sense adoptar una perspectiva determinista i estructuralista, sí és cert que per a viure o sobreviure com diuen alguns dels testimonis, les posicions i formes d'actuar dels presents agricultors han de virar més cap al model ideal, si volen assegurar una reproducció social de la seua professió.

4.1.2.1 Professionalització

La modernització dels cultius ha suposat un canvi en la forma de producció dels cultius, açò és, en la forma de treballar i sabers aplicats sobre les superfícies, canviant aixina el capital humà estàndard de l'agricultor de fa mig segle.

Fernando *“Avui en dia tens que estar més professionalitzat, tens que estar a la última en tot, com si diguérem.. avui en dia si no estàs eh.. al dia en l'últim producte pa tractar qualsevol plaga o.. conforme va canviant els productes que poden utilitzar, que estan autoritzats els que no.. tot això o estàs al dia de tot o és impossible..”*

4.1.2.2 Sabers dels majors

Ricardo *“Tu dona’t compte que tindre una enciclopèdia al costat això és un don. Açò cada dia ixen coses noves i tens que saber com agarra-lo, i tens que saber adaptar-te i canviar-lo, però tens la ventatja de que n’hi han moltes coses que han estat fet sempre o s’han vist sempre.. entonses que això no és aixina, no cau redó...”*

Juan *“No té res que vore l’agricultra que feia mon pare que... no sé, quasi de subsistència.. i això que mon pare ja va innovar prou, a lo quera m’auelo, a lo que tinc que fer jo. No té res que vore. A mi m’exigixen raïm de vi pa embotellar. Lo qual no és lo mateix que vins pa granel o vins de qualsevol manera. Sinó que tens que fer un vi.. o sea un raïm de qualitat, en un grau determinat i... unes condicions molt, molt, molt exigents.”*

Juan *“I hi ha vegades que dic para, para, para, para... anem a vore lo que feien aquí els vells, perquè conforme anem mos estrellem... anem a vore què passa.”*

Miguel Àngel *“-claro, per supost. Açò, vull dir, l’agricultura s’ha tecnificat molt en uns anys, vull dir, ja per supost que n’hi ha que tindre en compte els sabers dels nostres pares i avui en dia el jove agricultor, primera que tindre una formació però després els canvis tant de producte, com de llavors, com de varietats, és tot tan ràpid que tens que estar sempre informante en noves tecnologies, els tècnics formació diària i els canvis.. ja no te parle d’anuals, perquè cada 2 o 3 mesos n’hi han canvis. Això està totalment desfasat. Avui en dia la informació té que ser molt més ràpida, no mos podem perdre en informació dels nostres pares en el tema agrícola. Avui en dia això ha perdut molt de valor”*

4.1.2.3 Formació acadèmica és superior

Dins d’aquesta espiral de canvis al si del capital humà de la professió agrícola, estan les valoracions de la formació acadèmica i la transmissió de sabers generacional i interprofessional. La primera d’elles està més institucionalitzada avui en dia, pel que la valoració i reconeixement són un punt a favor d’aquesta eina d’aprenentatge. No només això, sinó que la tendència sol ser prou clara, a més estudis més possibilitats d’estar ben posicionat al mercat laboral. La segona d’elles, pareix gaudir de bona salut, ja que per a molts d’ells aquesta tasca no és tan d’estudi, sinó d’experimentar i viure el dia a dia del camp i del cultiu. Tot i això, no falta qui pensa que formar-se acadèmicament mereix una millor valoració.

Fernando Cabrera “-no, no, la formació acadèmica és superior..”

Fernando “hui en dia la transmissió de sabers es fa igual de gent que sap a gent que vol aprendre. Prima l'interès, vull dir, tu si vols saber lo únic que tens que posar es interès i vore que fa la gent major i copiar-ho o interessar-te lo que fan ells.”

La majoria d'ells han tingut respostes favorables a la forma de transmetre els sabers entre generacions, sense menysvalorar aquesta davant la formació acadèmica. Tal volta, contraste un poc davant el model que comentàvem abans de Lamarche, especialment el ideal descrit per una adaptació al mercat, però tal volta siga una resposta al canvi de capitals simbòlics. És a dir, front a l'augment de prestigi avui en dia dels títols acadèmics, aquests treballadors manuals senten una necessitat de posar en valor uns sabers simbòlics que estan allunyats de tota acadèmia. D'ací es podria extraure un procés de *violència simbòlica* del món urbà “preparat” i basat en l'economia del coneixement, front al món agrícola, basat en una força productiva manual i no intel·lectual.

4.1.3 Fanecades i capital simbòlic

Seguint amb el terme de capital simbòlic, un dels elements que ha caracteritzat tradicionalment a l'agricultura valenciana aquests dos últims segles ha sigut el fet de posseir terres. Ací cal distingir un poc entre diverses figures. Una és la d'aquell subjecte que vol una *parcel·leta*, especialment aquells ciutadans que no viuen a zones rurals, sinó en llocs més urbanitzats. Aquests, siga per una forma de consum, benestar o forma de viure assimilable a la *classe mitjana*, volen tindre més d'una propietat, signe també de tindre casa a un lloc per a anar-se'n de vacances. Altra figura, és la del comprador que vol un petit hort per a treballar esporàdicament la terra. Per a un dels entrevistats, aquesta figura és una espècie *d'intrusisme laboral*, i el que deuria fer és cedir eixos terrenys a agricultors professionals que necessiten una terra més gran per a ser competitius i rendibilitzar produccions i mecanitzacions. La següent és la que estàvem comentant ara, la de l'agricultor que vol augmentar la possessió de terres, ja que l'estructura de la propietat valenciana és prou parcel·lada. I l'última, la del rendista que volia aquestes possessions com a font de beneficis extra a final d'any a canvi de l'arrendament de terres.

A canvi, aconsegueix una font de legitimació en la relació d'amo-treballador, ja que li presta unes terres per a explotar amb autonomia a canvi d'un pagament al llarg de l'any.

A banda de la diversitat d'actors que estan interessats en la compra-venda de terres agrícoles, es troba la situació econòmica de l'agricultura. Un dels trets que es troba als discursos d'aquests treballadors, és la mala sort d'heretar terres. Abans, el problema de preus, estandardització de normes comunitàries, tercers països i competència deslleial no estaven sobre la taula, de tal forma que disposar de terres suposava un signe d'estatus. Açò en terres més grans, però en terres petites, al no donar suficients beneficis o perquè els propietaris no es dediquen a l'agricultura, acaben per ser abandonades i desaprofitades.

Fernando *“antes tindre molta terra era un sinònim de poderio.. hui en dia tindre molta terra es sinònim quasi de desgraciat... aixina de clar. Vull dir.. antes si que es veritat a tots els pobles estava el típic terrateniente que no sabia ni mugar-se les sabates com aquell que diu.. avui en dia els terratenientes ho doblem el llom o ho tenim verd... vull dir.. és més el fet el que.. el que tindre terra és un mig de vida pa tindre tu mateixa un mig de vida... que antigament pues una terra era.. pues ser el senyorito del poble.. o tindre un estatus social.. hui tindre terra és això..”*

Juan *“una que les circumstàncies no són les més adequades, vale? Però l'altra que a lo millor una persona jove que tinga les circumstàncies adequades pa poder continuar una explotació familiar o poder ampliar o poder fer lo que sigui.. cap es complica i fuig, es busca altra faena. A vore, la gent jove avui en dia vol, entre... que entre a les vuit del matí.. ix a les 5 de la tarde, m'olvide i dema un altre dia. I ací no és aixina. Ací fas lo que vols, perquè fas lo que vols, però estàs molt obligat.”*

Ricardo *–“són terres.. de diumenge, els domingueros.. d'eixir que els pegue l'aire i estar tranquils..”*

Juan *“Pues en el camp passa de ser sort a ser mala sort. O siga, heredar una finca pot ser mala sort.”*

Juan *“això a mi me ve a quan una persona viu en València o viu en un poble gran de València... em.. tenia.. se comprava un hort de taronges perquè se'l llevaven i a final d'any li donaven uns diners..”*

Miguel Àngel *“El que més fanecades té més pèrdues comporta. Depèn també del tipo de fanecades tinga.. entonses clar, avui en dia la gent jove o la nostra generació o el món agrícola no està tan preocupat en tindre molt de patrimoni en quant a superfície agrícola perquè la rentabilitat és molt baixa..”*

4.2 Urbanització

4.2.1 Entre dos mons: oci i dependència a la dualitat ciutat/rural

La modernització, el progrés econòmic i la globalització han construït els pilars fonamentals i la seua raó de ser en la ciutat i la urbanització. Primer va ser la indústria i el procés d'èxode rural de treballadors o joves cap a la ciutat i, després, l'economia del coneixement basada en els serveis, el que va construir espacialment un dualisme basat en relacions de poder desiguals. No és que a les zones rurals el sector serveis o industrial siga minoritari, però sí que a la ciutat s'ha acabat per desdibuixar l'agricultura forçant el seu paper a una representació ínfima, representada en horts urbans. Ací rau un procés latent de dependència que, per a alguns, és recíproc, és a dir, la ciutat produeix una cosa i el poble altra, i ambdós es beneficien mútuament. En canvi, per a altres el poble viuria sense la ciutat i, molt al contrari, és la ciutat qui depèn en última instància especialment de l'agricultura, ja que l'aliment és un producte bàsic i de primera necessitat.

Per a comprovar un poc el grau de dependència d'un espai a altre, es va preguntar als entrevistats si consumien algun tipus d'oci a la ciutat i la seua freqüència. Així podríem veure si hi havia un oci esporàdic o un oci freqüent. La majoria ha respòs que sí visitaven la ciutat, però que no anaven molt a sovint ja que no la necessitaven. A més a més, alguna vegada han vinculat açò a diversos factors. Un al consum de proximitat, incidint en comerços locals front a les grans superfícies que s'instal·len preferentment a les ciutats. Altre, degut a que s'havia creat ja un microclima comercial paregut a la ciutat, amb algun centre comercial al poble o zones pròximes. Aquest últim és el cas d'Ondara, on el centre comercial havia provocat una menor intensitat de visites a una zona més arquetípica del model comercial o turístic com és Dénia.

Fernando *“això no és qüestió d'un dia o dos, això fa 50 o 60 anys que està passant i avui en dia passarà més, perquè l'agricultura no és rentable. En la majoria de pobles rurals la sostenibilitat de la economia del poble és l'agricultura.. si l'agricultura del poble no funciona... no funciona res...”*

4.2.1.1 Consum esporàdic en la majoria

Fernando “*si.. home, jo intente consumir producte de proximitat sobretot entonses jo vaig una volta al mes pa roba o si tinc que fer algo i ja està.. però vull dir que no vaig tots els dies.. jo a València vaig una vegada al mes..*”

Ricardo “*Ací, l'agricultura i la ganaderia que es el sustento d'este país, ho han canviat tot a canvi de turisme. O siga volen que siga turisme. Ara què fem? Ara estem menjant-nos els mocs. Per què? Perquè depenem del turisme. Ara en tot açò que ha passat? No n'hi ha turisme. Tot tancat. Què passa? No podem viure. A vore... en compte de pensar... i que els productes valguen lo que han de valer.. .vale?? ho estan tirant tot per en terra. Però el problema no ve d'ara, el problema ve de 30 o 40 anys atras. S'han fet males polítiques sempre i s'han gastat coma moneda de canvi.*”

4.2.1.2 Dependència

Ricardo “*a vore... la capital al poble no li fa falta, de normal... al revés sí. Al revés si, perquè si els del poble no treballen els de la capital no mingen*”

Juan “*a vore, som tots, tots depenem de tots. Açò és una bola o dir-ho de qualquier manera. A vore, jo necessite a la capital pa poder llevar-li els meus products i que els consumisquen. I la capital ens necessita a mosatros perquè tu dime...pa, pals products. Servicis? pues claroo... les capitals, claro, hay servicis, hayy... més coses, no?*”

Juan “*normalment és més fàcil. El de la ciutat anar-se'n al camp, que el del camp anar-se'n a la ciutat. Se'n va perquè no té més remei.*”

Pobles conceptualitzats com a rurals, amb serveis urbans

Fernando Cabrera “*si antes anaves a Dénia a comprar roba per exemple,, ara resulta que tens un centro comercial que han posat en Ondara. Ara resulta que és autosuficient el poble, no necessita res de fora.*”

4.2.2 Valors post-materials al món agrícola

La nostra societat occidental es podria considerar dins ja d'un model post-industrial o postmodern. Amb això, suposa que hem passat la fase d'industrialització, hi ha una urbanització estesa i el sector serveis és el que major pes ocupa en la vida laboral i econòmica. Aquests canvis econòmics han anat de la mà amb un canvi de valors, tot i que majorment ha estat el primer el que ha ocasionat el segon.

Les transformacions en actituds a les societats modernes ja va ser expressat, entre altres exemples, per la Llei d'Engel. Ací rau una de les explicacions de la pèrdua d'importància de l'agricultura, on l'augment d'ingressos no condueix a un augment de les despeses en compra d'aliments. L'augment del nivell de vida i benestar no contribueixen al creixement de l'agricultura com a activitat econòmica, sinó que els diners van a parar a altre tipus de consum.

Per altra banda, Inglehart(1991) va exposar un important canvi en les sensibilitats dels ciutadans en el canvi de la modernitat a la post-modernitat. Venia a dir que el desenvolupament de les noves generacions en un context de seguretat econòmica, les preocupacions sobre seguretat física o econòmica disminuïen la seua importància a la societat. Per a aquest autor, les preocupacions actuals versen sobre la pertinença, autorealització i autoestima. De tal forma que resulta interessant veure si el món agrícola ha passat a aquesta etapa de post-modernització, si les condicions materials no ho afavoreixen, si s'ha integrat al procés o si la progressiva marginació ha fet que la modernització de cultius no haja anat de la mà amb un canvi de valors.

Per a aquest cas, hem gastat 4 moviments identificats amb el post-materialisme, com són el pacifisme, diversitat sexual, feminisme i ecologisme. Alguns d'ells en escoltar la paraula ecologisme han volgut fer èmfasi en aquest valor, argumentant que més ecologistes són ells al estar en permanent contacte amb el medi ambient, en contrast amb molts "activistes" que no estan dia a dia amb la natura. Per lo general, tampoc vegem una preocupació per aquests, tot i que algun sí que reconeix que està sensibilitzat. Per a alguns és moda i, per a altres, demandes buides de contingut comparades amb opcions de caràcter material, pròpies de la modernitat.

Fernando "es que a vore.. ahi tens la perfecta gilipollà de la societat de avui en dia.. que en compte d'apoyar lo que és el món.. el món agrari de proximitat com si diguérem.. se'n van al supermercat a comprar taronges de fora o a comprar productes que no són de temporà..con lo qual no potencien lo que és el entorno rural i s'abandonen camps, s'abandonen terres.. vull dir tots s'omplim la boca parlant de despoblament i d'ecologisme menos potenciar lo que es l'agricultura del terreny que es al final lo que fa que en els pobles al final n'hi haja vida..."

Fernando “tota la vida han havut dones que s’han dedicat al camp i ningú s’ha estranyat de vore una dona agricultora.. vull dir, lo que passa que avui en dia s’està fent tot tant de moda, pues tenen que ixir a la tele dient aha.. que si esto lo altre..”

Ricardo “es que no saben lo que estan dient.. qualsevol persona que se diu ecologista ni té un tros de terra, ni treballa la terra, ni dins de la seua terra viu cap animal, i volen vindre a tu a imposar-te unes normes, i no saben lo que estan dient, a vore no saben lo que estan dient”

Mariano “No me preocupo mucho la verdad. Que yo tengo un hijo y una hija y los trato igual.”

Juan “si, esta bé, pues per lo menos hay una igualdad... si... si no tenim una igualdad no tenim uns drets socials, de què mos servix? De què me servix el sueldo si tinc la esclavitud? Pues...”

Miguel Ángel “A lo millor la gent més major es preocupa menos per estos temas que acabes de dir. Però avui en dia la gent que treballe en el sector que treballe tots tenim molt en cuenta el tema de la diversitat sexual o el tema del feminisme o el tema de l’ecologisme.. mmm. Té la preocupació mot clara. A lo millor no tan activa com en la ciutat o la gent que no depenga tant...”

Fernando Cabrera -“lo meu lo que són són més...

-materials?

-més reals..”

4.3 Situació econòmica

4.3.1 Comercialització dels productes

La delicada situació econòmica que hem anat visualitzant al llarg del treball, quedarà més remarcada en aquest apartat sobre economia i sobre la cadena de valor dels productes agrícoles.

4.3.1.1 Consum proximitat i producte de temporada

Sense entrar de moment massa amb la competitivitat internacional, vegem que el comerç nacional i/o les grans superfícies d’alimentació, sempre volen oferir als consumidors tota la gama de productes possibles. Aquest fet acaba per desnaturalitzar el procés biològic dels productes a les terres valencianes, i trenca el procés de cadascú juntament amb la temporada de l’any en què es pot gaudir de cada producte respectivament. L’enfocament podria ser titllat de proteccionista, però per què els supermercats compren a altres països

si ací tenen la suficient gama disponible com per a oferir un bon catàleg de productes? A poc a poc, veurem la causa d'aquest fet. El que queda de relleu és que la lògica de cost-benefici i la globalització, acaba per desdibuixar les normes de l'Estat-nació i pressiona als productors nacional a produir molt barat per a ser rendibles.

Fernando *“no cal portar-les d'un altre puesto pa tindre de tot.. si no se potencia lo que tenim d'ací.. igual que no fa falta portar jo què sé.. verdura del Marroc.. ací tenim massa verdura.. o tenim massa verdura com pa portar-la d'altre puesto pa que n'hi haja de tot.. a mi m'han ensenyat a casa, que cada època de l'any té el seu producte.”*

4.3.1.2 Protecció als consumidors, però no als productors

Però eixa pressió als productors s'imposa als consumidors? En aquestes cites queda clar que no, que aquest actor és el que menys ha de patir el mínim canvi, com a molt un abaratiment. No obstant, si els preus dels productors baixen, i els preus dels productes als supermercats es mantenen estables o augmenten, qui gaudeix d'eixe marge de benefici? Les ajudes públiques, cada vegada són més estretes, i ja hem vist que les PACS havien sigut retirades per als productors que tenien unes hectàrees ínfimes. Així que si les ajudes públiques comunitàries no atenen a les característiques de l'agricultura valenciana, ni tampoc els comerciants respecten als petits productors, quin panorama quedaria? Sembla que s'ha produït un procés de desconexió entre els productors i el consumidor final, on aquest últim gaudeix d'un preu similar-o al menys no amb variacions com les de l'agricultor- del producte i que desconeix les relacions de poder en les que estan immerses, en un continu augment de les despeses al procés de producció.

Mariano *“pues, es debido a que los precios se han... aquí no tenemos un precio fijado como te fijan a ti las patatas fritas en el supermercado, sabes? Aquí dependiendo del agua, o del exportador de turno que traiga más patatas o que... aquí no hay un proteccionismo. Entonces ¿qué pasa? Que siempre somos la prostituta de los comerciantes.”*

Mariano *“no hay un proteccionismo. Y entonces el agricultor de turno que cultiva cebollas, las deja en el campo porque le van a pagar a 3 céntimos y con esos 3 céntimos no pagas ni el agua que le echas a la cebolla... o a lo mejor no pagas ni la planta de cebolla que has plantado.”*

Ricardo *“Van posar unes PACS, vale? Unes ajudes que això.. donen, pa que al consumidor, el consumidor no tinguera que pagar lo que realment valia el producte, vale? Entonses manera de abaratir costos del consumidor era posar unes PACS, uns*

fondos que donaven als treballadors pa abaratir costos al.. pa abaratir el preu al consumido final.. què passa? Els.. les PACS les han anat recurtant, les subvencions.. el producte cada dia s'encarix mes al produir, vale?"

4.3.1.3 Augment de cost de vida, però no dels productes

Juan *"jo vaig agarrar la finca farà 25 anys... eh... mon pare la va, va cobra... en pessetes, va cobra... a 30 pesetes el kilo de raïm. Jo fa 4 anys el vaig cobrar els mateixos, a 30 pesetes pràcticament. Uns anys ha valgut un poc més, però es que enguany m'han liquidat a 26 cèntims."*

Juan *"fa 6 anys vam fer els costos de producció d'un kg de raïm mitjos. T'estic parlant de fa 6 anys eh? 30 euros... ais perdona 30 cèntims produir un quilo de raïm. Més 20 cèntims... no, 30 cèntims.. sí... més 20 cèntims d'amortitzacions. Això significa que jo tindria que cobrar pa cubrir gastos 50 cèntims un kilo de raïm. M'han liquidat a 26 cèntims. Quin agricultor és capaç d'entrar?"*

Parlant del covid-19

Juan *"Pues han hagut importacions massives de llimó pa que no valga diners. Totes les superfícies estan dient que gràcies als agricultors no hem passat fam, es la pura veritat, ha havut fruta fresca i de tot. I ara estan dient que degut a això els preus han augmentat molt, els preus de la fruta i les verdures. I dic Bueno..lo que hauria de preguntar-se és si als agricultors els han pujat. Perquè al punt de venta els han pujat però, i a l'agricultor, els han pujat?"*

4.3.2 Competitivitat estrangera

Aquesta part, és al final una de les principals reclamacions del món agrícola, relacionada en les grans cadenes d'alimentació, la globalització i els preus. Per competència deslleial entenem que uns actors actuen en base a unes normes dins d'un determinat espai, mentre que altres actors actuen seguint diferents normes dins del mateix espai. Els tercers països observem que són aquells on les institucions d'un Estat de Dret estan menys desenvolupades i que, per tant, no gaudeixen d'uns drets ciutadans equiparables a les democràcies liberals.

La competència deslleial doncs es conforma amb una absència de normes que permet tindre un abaratiment de costos molt major als dels països occidentals. Una mà d'obra barata, l'escassetat de productes fitosanitaris aplicats al producte, uns drets laborals mínims i unes superfícies molt més favorables per a mecanitzar els cultius i produir grans

quantitats d'aliments-afavorits per la major presència de l'agricultura en aquests països vers el sector serveis i indústria- permeten a aquests països vendre el seu producte de manera global.

Hi ha que anar amb peus de plom amb la descripció d'aquesta situació, ja que el boc expiatori pot acabar per situar-se en aquests països més pobres, quan realment les relacions de poder han sigut institucionalitzades per les instàncies de poder. I aquestes últimes es troben definides per tractats internacionals, per l'espai Schengen de la Unió Europea i la connivència de les autoritats polítiques amb l'incompliment dels supermercats d'aquestes normes.

Però encara hi ha un efecte més pervers, i és que la importació d'aquests productes afavorits pel mercat global i el lliure comerç, acaba per estendre plagues als productes nacionals. En què es tradueix açò? En nous productes fitosanitaris i, per tant, en noves despeses que deixaran un marge de benefici encara més estret. I clar, entra un altre actor internacional, les multinacionals com Bayer-la qual va absorbir la famosa Monsanto- per a distribuir una sèrie de productes en favor dels estàndards de qualitat dels productes. No obstant, també hi ha un sector agroquímic que treballa en el desenvolupament de tècniques i productes contra este tipus de malalties per a seguir assegurant un bon producte.

Fernando *“perquè abans el mercat europeu el copaves tu, i vull en dia al mercat europeu venen taronja.. Bueno caqui, no però taronja i d'arròs de tots els puestos”*

4.3.2.1 Tractats internacionals i multinacionals

Fernando *“la falta de re.. reciprocitat en els tractats internacionals. Els tractats internacionals estan fets d'una manera que a nosaltres ens perjudiquen les importacions de fora, no té la mateixa ventaja nosaltres, que els productors de països tercers. Sobre tot països en vies de desenvolupament. Els tractats internacionals estan fets per a tindre.. jo què sé.. competir més en el lliure mercat i al final estan burlant-se de mosatros, perquè mosatros tenim unes restriccions principalment fitosanitàries, perquè no podem utilitzar molts productes principalment per salut pública, no per altra cosa, i en altres països sí que poden utilitzar, i estan venguent-nos que moatros no podem per salut..”*

Multinacionals i competència deslleial

Ricardo “A les grans multinacionals què els interessen més? Importar de fora que no gastar productes d’ací. Però el producte que ells trauen de fora no te la mateixa qualitat del producte que fem mosatros ací. Perquè no se rendixen per les mateixes normes? Ací mateixa les normes que tenim són les de la Comunitat Europea, són estrictes? Vale, me pareix molt conforme. Estem treballant tots en base a això... ara tu, importes un producte de fora i per què no li apliques les mateixes normes..?”

Mariano “a lo mejor hay un barco por el Mediterráneo y dice... vamos a desembarcar aquí. Tengo noticias... y ese barco viene de Marruecos o de donde venga.. y lleva las patatas o cebollas a menos precio. O las naranjas, ¿sabes? Que manda cojones que en Consum o Mercadona haya naranjas de Marruecos o de Cabo Verde.”

Juan –“clar, i hay que pensar que tenim que competir en països que pràcticament seguritat social no en paguen, els preus són els que són, per la gent, la mà d’obra. I aquí si volem viure, que la gent guanye diners i puga viure dignament i pagar la seguretat social, pues haurà que tenir els preus que hay que tenir. I haurà que decidir-se si volem viure en un país de primer món o tercermundista.”

Juan “això és la política que mana en les grans superfícies. Comprar barat i vendre car. I el govern mira cap a altres costats. Això es lògica, és més hay una cosa, hay una... hay una cosa que va passar l’any passat en el qual la Unió ho va denunciar molt àmpliament. A vore, com es possible que portaren taronja? perquè aquí no hi havia. Taronja de Sudàfrica i no sé a quin preu la portaven. Però el cas es que estaven venent-la en una superfície a 2.. a 3 o euros o 2 euros i mig el quilo de taronges. Vale? Quan van començar ací les taronges d’Espanya, d’aquí d’Espanya, es pagaven a 10 cèntims a l’agricultor. I continuen venent a 3 euros i mig.”

Miguel Ángel “el llaurador no té rentabilitat. És dir estem passant ja moltes campanyes en quant als costos de producció. Estan incrementant-se per temes de noves plagues i enfermetats que estaven introduint... eh.. la globalització, la importació i exportació d’altres països i.. clar, una cosa és que això moralment, els tractaments i els gastos de producció i per una altra el preu que.. es ven les clementines o taronges.. a... nivells de fa 40 anys. Entonses la rentabilitat ha deixat d’existir. N’hi han moltes parcel·les que han donat pèrdues..”

Miguel Ángel “Totes les finques que en altres països s’han fet últimament són finques molt grans, molt mecanitzades, en quant al cost productiu, no només de productes fitosanitaris, sinó mà d’obra. N’hi han molts països que la mà d’obra és molt mes barat i que després poden accedir al nivell de mecanització molt més...”

4.3.3 Es pot viure de l'agricultura?

Ricardo “a vore millor pa treballar si... a vore... no sé com dirteu... tu tens que tindre moltíssima rend... inversió en la mateixa explotació. Saps o no? Perquè ahi també n'hi ha que tindre l'amortització de la maquinària. I tota ixa maquinària que tens o que te fa falta, o tens que disposar d'ella... tu tens que contar que nh... hi ha un valor afegit d'ahi que tens que tindre una amortització. A vore, el tindre una explotació agrícola avui en dia.. i poder viure d'ella... i sense tindre que buscar terceres persones pa que te facen les faenes... això avui un dia val una fortuna.. però una fortuna.”

Juan “a vore, cada volta està més difícil, perquè dels preus no mos paguen més i els insumos cada vega són més cars. Bueno, hi ha qui diversifica un poc i Bueno, a lo millor pot sobreviure. Jo he sobreviscut durant 25 anys. Ha tingut ahi de tot, Bueno. La veritat que hay que posar-se molt al dia en tot. I hay que diversificar i filar molt perquè... d'alguna manera pues bueno, els costos estan ahi i les ventes, i els preus de venta pues, cada dia són més estrets.”

4.4 Despoblament

El despoblament, ha sigut un efecte paral·lel a l'agricultura, moltes vegades de la mà, i on una de les solucions per a ambdós passaria per veure-les conjuntament. En aquest cas, és la mà d'obra que necessita cada cultiu, un dels possibles factors per a què la gent dels pobles es quede o se'n vaja a altres llocs on hi ha faena al poble. Per a molts dels entrevistats, no s'ha produït despoblament, especialment al litoral, on les bones connexions i a més, els mitjans de transport han evolucionat molt, aleshores no fa falta l'abandonament del poble. Contrasta un poc aquest testimoni, ja que al principi de la entrevista deia que la vinya era una ruïna, per a després dir que, al tornar a vendre's bé, està atraient a gent als pobles per a treballar.

Juan “la vinya dona molta mà d'obra, la fruta també, però l'ametler molt poc. Què passa? Que conforme anem anant-nos a produccions de menos mà de obra, això significa que va a haver més despoblament. No és lo mateix, en un exemple extrem, lo que és vinya que no podria dir-te ara de cap els jornals que dona al cap de l'any, que sí els cereals, que ve una màquina i imagina't lo que se fa en un dia. Claro, si.. eh... és lo que me dia

uno de.. de Ribera del Duero. Diu en el meu poble fa... estic parlant-te farà 20 anys o per ahi.. o sea, a vore, no fa 20 anys quan ell m'ho va dir, sinó a lo que ell se referia. Diu era quasi tot cereal, diu els pobles estaven abandonats, en 2 persones hi ha en el teu poble. Diu ara, com el raïm se val, o siga com el vi se val, se val el raïm per lo tant, els pobles s'estan tornant a omplir de gent. Per què? Perquè n'hi ha diners. Anem a vore, si volem que els pobles, el camp, haiga gent, vixca gent, el producte té que valdre. Siga vi, siga ganaderia, siga ametla, siga oli, siga quansevol cosa.”

4.5 Necessitat de canvis

4.5.1. Demandes dels últims anys, pressions i poders fàctics

Per últim, si volem que l'agricultura no desaparega s'ha de donar un valor corresponent a l'esforç i despeses, no que grans poders econòmics fixen el preu. Les demandes de l'agricultura reflecteixen una situació límit, que no sabem fins on arribarà i fins quant es podrà tensar la corda. Per a alguns dels nostres entrevistats, hi ha uns poder fàctics que volen fer desaparèixer l'agricultura de la nostra societat. Per què? Al parèixer, per a produir fenòmens com el de la deslocalització productiva en tercers països, on les despeses són menors, hi ha menys protecció i, per tant, menys conflicte. Que parlen de sobreviure, acaba per reflectir meridianament la precarització del sector. Les condicions per a millorar la situació queda clar que no són bones, i els que ho poden fer, ni són del sector, ni tenen interès en negociar una millor situació.

Ricardo *“a què crec que se done?...te seré franc i diràs... Bueno, i tanmateix si.. mira... el regadiu ha superat al secà perquè s'ha invertit molt eh... fondos d'inversió i tot això.. en un.. en el boom este de l'ametla, l'oli, plantació d'intensiu i super-intensiu.. entonses ahi s'han fet una barbaritat d'hectàrees que han plantat.. però això no ho ha plantat gent agricultura.. això ho han plantat fondos de inversió.. que trauen el capital d'un altre puesto i el tiren ahi.. i no passa res...”*

Ricardo *“Es que ahi.. n'hi ha molt que xarrar en els temes de subvencions.. açò s'ha muntat tot i n'hi han grans capitals ahi... o empreses o gent adinerada, gent d'això que cobren fortunes de la PAC, i no estan treballant les terres... entonses a vore, sempre han dit, la PAC pal que la treballe.”*

Mariano *“en toda España en el sector del vino, hay 3, 4, que son los que manejan los precios, entonces estos dicen, hay vino en las bodegas, si hay no sé qué, si hay no sé cuántos... este año a tanto.. o han caído... o han tenido más cosechas en Francia... o han tenido más cosecha en*

Italia... y encima se han helado las de Rioja.. y entonces especulan con el trabajo de los agricultores. Y aquí pasa pues eso que te estoy diciendo.”

Juan “Buena se guanyen més diners teòricament, se paga bé, o s’ha pagat bé hasta fa un poc, hasta l’any passat, enguany estan baixant molt els preus, i bueno, està canviant un poc el cultiu pues a vore si la gent pot sobreviure.”

-“pero..o. si dime dime

Sobretot, si, sobretot capital de diners de fora, especulacions, especuladors, d’altres sectors.

-pero cap a l’atmetla dius.

-si,si, perquè la vinya és una ruïna”

-“Qui és el que vol que desaparega l’agricultura en Espanya? La gran superfície.”

5. CONCLUSIONS

L’agricultura ha canviat prou a les darreres dècades. La introducció en les lògiques del lliure mercat, ha forçat als agricultors a professionalitzar-se molt més que antany. Un dels discursos més controvertits que s’ha vist a les entrevistes, ha sigut l’assenyalament dels màxims responsables d’aquesta situació de crisi i els interessos ocults que s’amaguen darrere d’ells. És a dir, que actors nacionals estigueren contribuint a la desaparició de l’agricultura comercial al nostre país, ve a reflectir, més que un posicionament conservador, una expressió crítica.

A la hipòtesi es treballava sobre el caràcter conservador dels agricultors, especialment els de secà. Cal dir primer de tot que, aquesta tècnica tampoc busca convertir en teoria els discursos de uns quants entrevistats. Aquests no han mostrat diferències substancials, ja que el motiu principal del cabreig, els preus, ha acabat per afectar tant a l’agricultura de secà com de regadiu. Sí que és cert, que el regadiu ha disposat de millors campanyes, connexions i tècniques més útils com el rec, cosa que al secà no s’ha produït de igual manera. Tot i això, no queda provat que els agricultors de secà siguin més conservadors que els de regadiu respecte als fenòmens esmentats.

La mecanització ha professionalitzat a la gent del camp a estar pendent de l’actualització de productes fitosanitaris, plagues i noves tècniques. Açò era prou impensable fa dècades,

on la única contingència que trobava l'agricultor quan tornava a casa era el clima. Ara la forma de treballar s'assimila a aquelles professions burgeses on els seus sabers han estat sotmesos a l'evolució del sistema. El que ha quedat palès és que els capitals simbòlics i humà de l'agricultura han canviat prou les darreres dècades, però no per a influenciar en actituds més proclius cap a la globalització

Dels processos d'urbanització hem estret que, tampoc és la principal causa per a pensar en la responsabilitat de la desaparició de l'agricultura. S'han vist diferències al terme de la pregunta sobre diferències entre rural i urbà, quan els entrevistats del litoral no han assimilat processos com el despoblament a les seues zones. L'únic despoblament que ha aparegut ha sigut el de les terres, o el que és el mateix, l'abandonament de terres. Respecte als valors, la pauta general ha sigut una despreocupació per uns valors post-materials que queden desconnectats entre ambdós escenaris.

La economia que envolta a l'agricultura, ha sigut l'apartat més crític degut al tema que hem comentat sobre els preus. El contrast consumidor-productor, i la diferent realitat entre els productes al supermercat i els aliments al camp, han suscitat una mena de conspiracions contra l'agricultura local en favor de la de tercers països en vies de desenvolupament. Amb aquest escenari, queda clar que és prou complicat viure de l'agricultura, per lo que queda preguntar-se si el relleu generacional està assegurat i si el futur d'aquesta activitat econòmica no es veu arrastrada a la desaparició.

Tal volta, es podria haver aprofundit molt més en les diferències de secà i de regadiu, però per a fer-ho, el treball deuria haver atorgat el paper principal a aquesta segregació. I, en certa mesura, la dualitat regadiu-secà que s'explicita a aquestes línies, no queda tan palesa als discursos, sumant-li que molts conreus de secà s'han sumat a tècniques de regadiu. Serà que l'agricultura de secà està mutant al regadiu si vol sobreviure com a activitat comercial? Així concs, seria interessant per a futurs treballs indagar sobre la reconversió del secà i sobre els poders fàctics que potencien una possible deslocalització de l'agricultura occidental.

6. BIBLIOGRAFIA

Aracil, R., Carnero, T., García Bonafé M. & Palafox, J., (1978) Els estudis d'història agrària al País Valencià. En *1er Col·loqui d'història agrària. Barcelona, 13-15 d'octubre 1978*. (pp 79-118). València: Institució Alfons el Magnànim.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2005). *Una invitación a la sociología reflexiva*. Buenos aires, Argentina: Siglo XXI Editores

Calatayud Giner, S. (2010). Desarrollo agrario e industrialización. (pp. 105-147). *Historia Contemporánea* 42.

Calatayud, S. Millán, J. & Cruz Romeo, M^a. (2011). Conflicto y solidaridad en el regadío valenciano bajo la política de élites durante el siglo XIX. En *La España rural, siglos XIX y XX. Aspectos políticos, sociales y culturales*. (pp 59-88). Granada: Editorial Comares.

Cucarella, V., (2015) *La financiación valenciana. De la sumisión al cambio necesario*. Alzira: CientoCuarenta.

Censo Agrario. (2009). Portal Estadístic de la Generalitat Valenciana. Recuperat de <http://www.pegv.gva.es/va/temas/agriculturaganaderiaselviculturacazapescayacuicultura/censoagrario/censoagrario2009>

Censo Agrario (2009.) INE. Recuperat de https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176851&menu=resultados&secc=1254736194950&idp=1254735727106#!tabs-1254736194950

Del Molino, S. (2016). *La España vacía. Viaje por un país que nunca fue*. Madrid: Turner Publicaciones.

El regadiu a la C. Valenciana (2018) Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupament Rural. Recuperat de <http://www.agroambient.gva.es/documents/162218839/164381878/El+Regadiu+a+la+C+omunitat+Valenciana/69556fe6-2795-4c8f-87ba-62e756d21d6a>

García Sanz, B. (1996) *La sociedad rural ante el siglo XXI*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, Secretaría General Técnica.

García, E. (2006). Sostenibilidad, conflicto, convivencia y la ciudad del posdesarrollo. Universitat de València. Publicado en BioConstruir, nº 4. (pp. 23-32.)

González, E. (2019). Despoblación, territorio y derecho historico. En García-Moreno Rodríguez, F. *La despoblación del mundo rural. Algunas propuestas (prácticas y realistas) desde los ámbitos jurídico, económico y social para tratar de paliar o revertir tan denostado fenómeno.* (pp 109-146), Aranzadi

Hobsbawn, E. (1973). *Peasants and Politics*. En The Journal of Peasant Studies Vol I, núm. 1, pp. 3-22

Inglehart, R. (1991) *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*. CIS

Kautsky, K. (2015). *La cuestión Agraria. Estudio de las tendencias de la agricultura moderna y de la política agrària de la socialdemocracia*. Recuperado de <https://www.marxists.org/espanol/kautsky/1899/kautsky-la-cuestion-agraria.pdf>

Kostlin L. & Luiz J. (2012) *Entre similitudes y contrastes. Modos y estrategias de abordaje del campesinado en las perspectivas de Jan Douve Van der Ploeg, Alexander Chayanov y Huges Lamarche*. Revista IDEAS 2012 Pp 170-192

LA UNIÓN informa que les pèrdues en les campanyes de ceba i creïlla ascendeixen ja a més de 27 milions d'euros.(13/05/2020). Recuperat a <http://launio.es/post/la-unio-informa-que-les-perdues-en-les-campanyes-de-ceba-i-creïlla-ascendeixen-j-298849?l=CA>

Lukács, G. (1970). Conciencia de clase. *Historia y conciencia de classe*.(pp 76-109). Recuperado de <https://www.marxists.org/espanol/lukacs/1923/hcc.pdf>

- Marx, K. (2000). *El dieciocho brumario de Luis Bonaparte*. Recuperado de <https://www.marxists.org/espanol/m-e/1850s/brumaire/brum1.htm>
- Mira, J. F., (1978). *Els valencians i la terra*. València
- Peña García, A. (2014) “Social Capital, Culture and Theories of Development” 217-239
- Picazo, A. & Reig, E., (1990). Mecanización y sustitución de factores productivos en la agricultura valenciana. Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas: Valencia
- Pozzi, S. (17/02/2016). Las cuatro manos que controlan las semillas de todo el mundo. *El País*. Recuperado de https://elpais.com/economia/2016/09/15/actualidad/1473968740_384389.html
- Salom Carrasco, J. (1991). La introducción de la agricultura comercial en el país valenciano y la teoría de la difusión de las innovaciones. (Pp 89-120.) Cuaderno de Geografía, 49. Valencia.
- Schultz, T. (1968) *Modernización de la agricultura*. Recuperat de https://www.mapa.gob.es/ministerio/pags/Biblioteca/fondo/pdf/13382_3.pdf
- Vidal, J. (02/10/2016). Tres grandes empresas están a punto de controlar la mayoría de los suministros agrícolas del mundo. *Eldiario.es* Recuperado de https://www.eldiario.es/theguardian/alimentario-grandes-empresas-acaparen-semillas_0_564493892.html
- Vora 35.000 productors han deixat de cobrar la PAC els darrers 4 anys. (04/02/2019) *DiariLaVeu*. Recuperado de <https://www.diarilaveu.com/vora-35000-agricultors-deixat-cobrar-pac-4-anys>

7. ANNEXOS

Guio de l'entrevista.

Biografia

-Quina edat tens?

-D'on eres? On es situen les teues terres? Detalla'm un poc les característiques del poble i la relació amb el tipus d'agricultura, de secà o de regadiu en el cas que pertoque.

-Les terres les ha adquirit vostè per compra-venda o han sigut heretades? En el segon cas, comparteix titularitat amb algun germà? *Relació amb la parcel·lació de la terra*

-Treballa vostè al camp o està en possessió d'elles només?

-La terra en possessió és petita, mitjana o gran? En Ha, més o menys, de quantes estariem parlant?

-En ixé cas, viu de la terra o es dedica a altre tipus d'activitat?

Conjuntura agrària

-L'agricultura de-regadiu o secà, segons l'entrevistat- ha canviat molt les darreres dècades?

-El regadiu ha superat en Ha cultivades al secà des del 2017, a què creus que es deu aquest canvi? En la vostra terra s'han efectuat molts canvis?

-Últimament s'han vist algunes reclamacions del món agrícola... a què es deu? En el tipus de cultiu que vosaltres tracteu concretament, quins són els problemes actuals?

-Son ateses les vostres demandes? Les reclamacions es produeixen tant dels sectors del regadiu com del secà?

-Els polítics en qüestió que s'encarreguen de materialitzar les demandes en polítiques públiques, es preocupen del camp i de la població rural?

Economia global

-L'economia ha canviat prou, ara l'agricultura ocupa un espai més reduït si el comparem amb el sector industrial o el de serveis. Al tipus d'agricultura que es treballa al vostre conreu, es pot viure actualment dels beneficis estrets?

-Les noves tecnologies han sigut un factor de gran ajuda o ha estat un obstacle per al treball del vostre camp? Troba alguna dificultat per a modernitzar els seus conreus?

-Ha hagut d'aprendre noves tècniques, utilitzar nous adobs, innovar...? En eixe sentit, ha trobat dificultats per a adaptar-se al mercat?

Ciutat

-Parlant de la dualitat ciutat/rural, l'interior ha patit un procés de despoblament, per on vius o la localització de les terres has vist aquest fenomen?

-Pensa que la forma de vida de la ciutat és diferent a la de les zones rurals o del món agrícola? Ha vist vostè un desplaçament dels joves del seu poble cap a la ciutat o a zones més poblades?

-Té alguna connexió o visita la ciutat o zones on predominen activitats més urbanites i altre tipus de comerç/oci?

-Comparteix la preocupació pels valors associats al món cosmopolita, menys materials, com poden ser el feminisme, diversitat sexual, ecologisme, pacifisme...? O la vostra preocupació va més encaminada a problemes materials?

Noves significacions/percepcions

-Abans tindre "fanecades" pareixia més important que ara, representava un major estatus social i econòmic. Per què creu que la gent no s'interessa tant per tindre alguna fanecada? Ha perdut valor el fet de posseir terres?

-La transmissió de sabers ha canviat, hi ha la mateixa voluntat per part dels fills de seguir la mateixa trajectòria que el pare que treballa o té terres?

-Per a vostè té igual importància la transmissió de sabers, destreses que la formació acadèmica?

-Els joves estan igual de disposats que abans a treballar al camp?

